

Veli Pekka Toropainen

Ryynästen tutkiminen 1500- ja 1600-luvuilla

Sukututkimuksessa taivastellaan toisinaan sitä, miten hankalaa länsisuomalaisia on tutkia, sillä heillä ei ole sukunimiä. Samalla korostetaan sitä, että savolaisia on helpompi jäljittää sukunimen perusteella varsinkin 1500- ja 1600-luvuilla. Savolaisten sukujen tutkijat kuitenkin tietävät, ettei asia ole aivan näin yksioikoinen. Nimikaimat voivat olla vaikeita erottaa toisistaan, ja heitä riittää, sillä suvut käyttivät polvesta toiseen samoja harvoja etunimiä. Mainioksi esimerkiksi tästä käyvät 1600-luvun jälkipuolella Iisalmen Karvasalmella eläneet nuorempi Perttu Eeronpoika ja Perttu Heikinpoika Ryynänen. Keskityn tässä artikkelissa tarkastelemaan niitä lähteitä, joiden avulla sukulinjoja voidaan jäljittää ennen kirkollisia lähteitä.

Voudintileissä ja kymmenysveroluetteloissa

Sukututkimuksen peruslähteenä ovat kirkonarkistojen asiakirjat, joita laadittiin säännönmukaisesti 1660-luvulta. Useimmissa seurakunnissa nämä lähteet ovat kuitenkin säilyneet vasta seuraavalta vuosisadalta. Iisalmen osalta tilanne on vielä vaikeampi, sillä kirkolliset historiakirjat eli kastettujen, vihittyjen ja haudattujen luettelot alkavat vasta 1740-luvulta. Siksi muiden kuin kirkollisten lähteiden merkitys korostuu oikeiden sukulinjojen selvittämisessä.

Kaikki ehtoollisella käyneet henkilöt merkittiin rippikirjaan, josta papisto saattoi seurata kristinopin osaamista kunkin kohdalla. Mainiona esimerkkinä papiston opetustyön tuloksista on Kuopion seurakunta 1600- ja 1700-lukujen taitteessa. Rovasti Johannes Cajanus joutui toteamaan vuonna 1671 suorittamassaan tarkastuksessa, että kuopiolaiset olivat jumalattomia, kovaniskaisia ja vastentahtoisia tulemaan kuulusteltavaksi kristinopin taidoistaan. Heillä oli tähän syynsä, sillä muutamaa lukuun ottamatta he eivät osanneet kristinopin kappaleita, vaan turvautuivat mieluummin Ukon vakkoihin ja muihin pakanallisiin menoihin. Papiston opetus oli tuottanut hedelmää vuoteen 1693 mennessä, sillä silloin seurakuntalaiset osasivat katekismuksensa yksinkertaisesti ja vuonna 1700 heidän voitiin jo todeta osaavan kristinopin hyvin ja hallitsevan lukutaidon.¹

Tämän artikkelin pääpaino on kirkon lähteitä edeltävien vuosisatojen tutkimisessa. Niin Savoia kuin muuta Suomea koskevat 1500- ja 1600-lukujen lähteet perustuvat samoihin viranomaisasiakirjojen ryhmiin. Ensimmäisenä niistä syntyivät veroluettelot, kun kuningas Kustaa Vaasa halusi tehostaa Ruotsin valtakunnan veronkantoa. Kunkin voutikunnan voudin tuli merkitä maakirjaan kaikki voutikuntansa talot, niiden veroluvut ja suoritettut verot. Nämä niin kutsutut voudintilit, joita laadittiin vuoteen 1633, sisältävät tietoja vain talojen isännistä tai leskiemännistä, jotka suorittivat ruokakuntansa päästä verot. Muita perheenjäseniä tai talon asukkaita ei pääsääntöisesti kirjattu.

Asiakirjasarjat alkavat hieman eri aikaan eri puolilla Suomea. Hämeen 1530-luvun veroluetteloissa on tietoja jo 1520-luvulta, mutta Savossa sarjat alkavat vasta vuodesta 1541. Pien-Savon eli Kuopion ja myöhemmän Iisalmen tilikirjat alkavat vielä tätäkin myöhemmin 1550-luvun alussa.² Tämä johtui siitä, että Savon yläosaa vasta asutettiin 1500-luvun

¹ Häkli 2015, 194–221.

² KA (Kansallisarkisto) 6133; 6169–6172.

alkupuolella Suur-Savosta käsin. Tätä toimintaa johtivat Olavinlinnan päälliköt, joilla oli kuninkaan valtuutus jakaa asutuskirjoja, niin sanottuja kukkarokirjoja, uudisasukkaille. Valtakunnan politiikkaan kuului aktiivinen erämaiden valtaaminen, jotta asutuksesta kilpailevan Novgorodin valtapiiri olisi pysynyt mahdollisimman kaukana Suomesta.

Kuningas Kustaa näki yhtenä hallinnon ja verotuksen tehostamisen keinon kuninkaankartanoiden perustamisen. Hän määräsi vuonna 1555 Olavinlinnan voudit etsimään sopivia paikkoja kartanoille. Nämä kuninkaankartanot aloittivat toimintansa seuraavana vuonna. Niihin oli tarkoitus koota verot, jotka toimitettiin edelleen Olavinlinnaan, Helsinkiin, Viipuriin ja Tukholmaan kuninkaan verokamariin. Niissä tuli jalostaa myös karjaa. Kuningas piti tärkeänä myös sotilaiden majoittamista kartanoihin, jotta nämä olisivat valmiina paikalla puolustamassa siviilejä rajantakaisten vihollisten hyökkäyksiltä.³ Tähän olikin syytä, sillä esimerkiksi Eero ja Olli Ollinpoika Ryynäsen kahdeksan veromarkan tila, joka merkittiin veroluetteloihin vuoroin Nerkoojärven ja Maaninkaveden kymmenyskuntiin, oli ollut vuoden 1589 maakirjan tiedon mukaan vihollisen hävityksen vuoksi jo 11 vuoden ajan 7/8 autiona.⁴

Pien-Savon alueen Tavinsalmen kuninkaankartano perustettiin Maaningan Hussolansaareen jo 1540-luvulla perustetun kruunun hallintokeskuksen paikalle. Kartanoihin valittiin voudit smoolantilaisista sotilaista, joita oli tuotettu Olavinlinnaan kuninkaan aavisteleman vihollisen hyökkäyksen vuoksi. Tavinsalmelle määrättiin voudiksi Per Jönsson, josta tuli Voutilaisten-Smolandereiden kantaisä. Kun kuningas Kustaa kuoli vuonna 1560, hiipui myös kartanoiden toiminta. Talonpojille niiden merkitys oli siinä, ettei kaikkien tarvinnut enää toimittaa veroja kauemmas, vaan ainoastaan määrätyt miehet kuljettivat ne kartanolta eteenpäin. Savon miehet saivat tilaisuuden käydä aina Turussa asti, josta tuotteet laivattiin Tukholmaan. Esimerkiksi vuoden 1558 tilikirjan mukaan kartanolle kerättiin veroina 83 eri tuoteryhmää viljana, karjana, vuotina, tukkeina, tuohina, kaloina, turkiksina, tiilinä, kalkkina ja talonpoikien päivätöinä.⁵

³ Arwidsson 1851, 86–87, 112–114, 185, 251–252.

⁴ KA 6599, 26v.

⁵ KA 6280, 2–4; Tuovinen 1993, passim.

Olaus Magnuksen Carta Marinassa vuodelta 1539 Savo sijaitsee sanan Carelia paikalla. Sanan alapuolella näkyvät Olavinlinna ja tykki. Olaus Magnus kutoi mystiikkaa Olavinlinnan ympärille. Linnaa, virtaa ja järveä nimitetään mustiksi ja niistä sai mustia kaloja. Rajalla liikkuvat voudit ja sotajoukot, kuten tapahtui myös pitkän vihan aikana vuosina 1570–1595. Savolainen kulkee metsällä jalkajousi olkapäällä ja saaliina näyttävät olevan linnut ja turkiseläimet. Wikimedia Commons.

Vasta vuodesta 1634 toteutunut hallinnon uudistus, joka perustui läänijakoon, muutti kirjaamisen tapoja. Tässä uudemmassa läänintilien sarjassa jokaisesta taloudesta ilmoitettiin

kaikki täysi-ikäiset veroa maksavat henkilöt. Kirjureille riitti kuitenkin usein se, että he merkitsivät kuhunkin talouteen vain isännän nimen ja muut henkilöt lukuna tai suhteessa isäntään. Esimerkiksi vuonna 1699 henkikirjassa mainitaan Perttu Heikinpoika Ryyränen ja hänen nimeämätön tyttärensä.⁶ Sukututkijan harmiksi veroluetteloiden isännillä on kyllä vaimot, äidit, veljet, sisaret, pojat, tyttäret, vävyt ja miniät, mutta heidän nimiään veroluettelot eivät paljasta kuin toisinaan. Lisäksi luetteloiden sarjat ovat aukollisia, joten jokaiselta vuodelta ei ole mahdollista edes saada tietoja.

Maakirjojen rinnalla kulkivat jo 1550-luvulta kymmenysluettelot, joihin merkittiin suoritettut kirkolliset verot. Koska nämä luettelot perustuivat lähinnä viljan viljelykseen, ne kertovat kunkin vuoden osalta sadon onnistumisesta tai kadosta. Ne ovat myös luotettavia isäntien nimien suhteen. Kun maakirjaan voitiin merkitä niiden luonteen vuoksi jo edesmennyt henkilö, olivat kymmenysluettelon isännät joka vuosi läsnä, kun heidän satonsa ja siitä perittävä papinvero arvioitiin. Edellisiin verrattavia olivat karja- ja kylvöluettelot, joita laadittiin 1620- ja 1630-luvuilla. Esimerkiksi vanhempi Perttu Eeronpoika Ryyränen mainitaan Iisalmen Onkivedellä (Onkivesi oli verotuskylän nimi, mutta asuinpaikka Karvasalmi) karja- ja kylvöluettelossa vuonna 1635. Tuolloin hän kylvi yhden tynnyrin rukiita. Hänellä oli hevonen, lehmä sekä vanha ja nuori sika. Vuonna 1638 hän kylvi saman määrän, eikä karjakaan ollut muuttunut muutaman vuoden takaisesta.⁷

Sukupolvien ketjut

Miten Ryyränen sukupolviketjut voidaan sitten selvittää veroluetteloiden avulla? Verotettavat henkilöt merkittiin luetteloihin kylittäin ja isännät olivat yleensä aina tietyssä järjestyksessä tilojensa mukaan. Kun poika kasvoi tilalla verotettavaan ikään, mainittiin hänen isänsä jälkeen. Vähitellen isännöisyys vaihtui, ja pojasta tuli isäntä. Tutkija voi myös verrata muiden perheenjäsenten asemaa perheessä ja heidän toisinaan mainittuja nimiään. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun kylässä asui kaksi saman nimen kantajaa, kuten esimerkiksi Karvasalmen nuorempi Perttu Eeronpoika ja Perttu Heikinpoika Ryyränen 1600-luvun loppupuolella. Edellä esitetyn perusteella heidän isänsä ja jälkeläisensä voidaan määritellä veroluetteloista. Myös perheenjäsenten muutto muihin kyliin selviää verotusasiakirjojen avulla.

Edellä karjaveroluetteloissa mainittu vanhempi Perttu Eeronpoika mainitaan maatilallaan Onkivedellä vielä vuosina 1644 ja 1649.⁸ Vuonna 1644 hänen tilallaan on veronmaksajana poika Eero Pertunpoika Ryyränen, jonka taloudessa asuvat myös hänen isänsä, äitinsä ja sisarensa. Vuonna 1649 veronmaksajaksi on merkitty jälleen isä Perttu, jonka taloudessa asuvat hänen vaimonsa ja poikansa. Poika Eero maksaa verot jälleen vuonna 1652.⁹ Vuoden 1655 henkikirjassa Onkivedellä mainitaan Eero Ryyränen vaimoineen. Manttaaliluettelon 1655 mukaan Onkivedellä asuivat Eero Pertunpoika Ryyränen vaimoineen ja Heikki Ollinpoika Ryyränen vaimoineen ja veljineen.¹⁰ Vuoden 1660 maakirjassa ilmoitetaan hänen patronyyminsä Eero Pertunpoika, kuten myös vuonna 1661. Hänen maatilansa määritellään kolmen veromarkan suuruiseksi. Vuonna 1662 Eero Pertunpojan taloudessa on kaksi verotettavaa henkeä.¹¹

⁶ KA 8724b.

⁷ KA 8549, 599, 608; KA 8556, 407.

⁸ KA 8576, 112v; KA 8596, 921.

⁹ KA 8556, 407; KA 8576, 112v; KA 8592, 183; KA 8596, 921; KA 8607, 1179.

¹⁰ KA 8618, 594.

¹¹ KA 8634, 348v; KA 8637, 331v–332.

nimetään niin, että perheet on mahdollista erottaa toisistaan. Vuonna 1699 mainitaan enää Perttu Heikinpoika Ryynänen ja hänen tyttärensä. Tilanne jatkuu heidän osaltaan samana vuoteen 1707. Perttu Heikinpoika Ryynänen ottaa uuden vaimon, joka mainitaan henkiveroissa vuonna 1709. Samana vuonna taloudessa mainitaan tytär ja poika Vilppu Ryynänen vaimoineen. Vuosina 1711 ja 1712 Perttu Heikinpoikaa ei enää mainita, vaan hänen poikansa Vilppu vaimoineen hallitsee tilaa.¹⁷

Veroluetteloiden tiedoissa Perttu Heikinpojan tilan omistuksesta suvussa on katkos ennen häntä. Karja- ja kylvöluettelossa vuodelta 1635 mainitaan kuitenkin Onkivedellä Heikki Ollinpoika Ryynänen, joka kylvi yhden tynnyrin. Karjaa hänellä oli hevonen, kaksi lehmää, hieho, kaksi lammasta ja nuori sika. Vuonna 1638 hän kylvi kaksi tynnyriä ja hänen karjaansa kuului tamma, neljä lehmää, kolme lammasta ja nuori sika.¹⁸ Vuonna 1647 Heikillä mainitaan veroluetteloissa vaimo, poika ja miniä. Seuraavana vuonna miniän tilalle on merkitty Heikin veli ja vuonna 1652 hänen perheeseensä kuului hänen lisäksi kolme henkeä. Tällöin vanhan Heikki Ollinpojan on täytynyt luovuttaa tilan pojalleen Heikki Heikinpojalle. Vuonna 1655 nuoremman Heikin perheeseen kuuluivat vaimo ja Heikin veli. Omassa taloudessaan asui Paavo Heikinpoika Ryynänen, jolla oli verotettavana omaisuutena lehmä ja lammas. Heikki, vaimo ja veli mainitaan vielä vuonna 1659 henkikirjassa.¹⁹ Ketään Perttua tilalla ei mainita. Miten siis laatia sukupolviketju tästä taaksepäin?

Tarkentavat tuomiot

Kuten edellisestä selviää, ovat veroluetteloiden antamat tiedot usein sukututkijalle riittämättömiä ja vähintäänkin sekavia. Voisiko tutkija saada jostakin vielä lisääpua? Vastaus on kyllä! Kun Turkuun perustettiin hovioikeus vuonna 1623, tuli kaikkien tuomareiden lähettää käräjillä kirjatut oikeusjutut puhtaaksi kirjoitettuin sen tarkastettavaksi. Syntyi tuomiokirjasarja, joka on säilynyt tutkijoiden iloksi, tosin toisinaan hieman aukollisena. Käräjäpöytäkirjoissa käsiteltiin perheiden omaisuusriitoja ja perinnönjakoja, joten ne selkeyttävät sukujohdot entisestään.

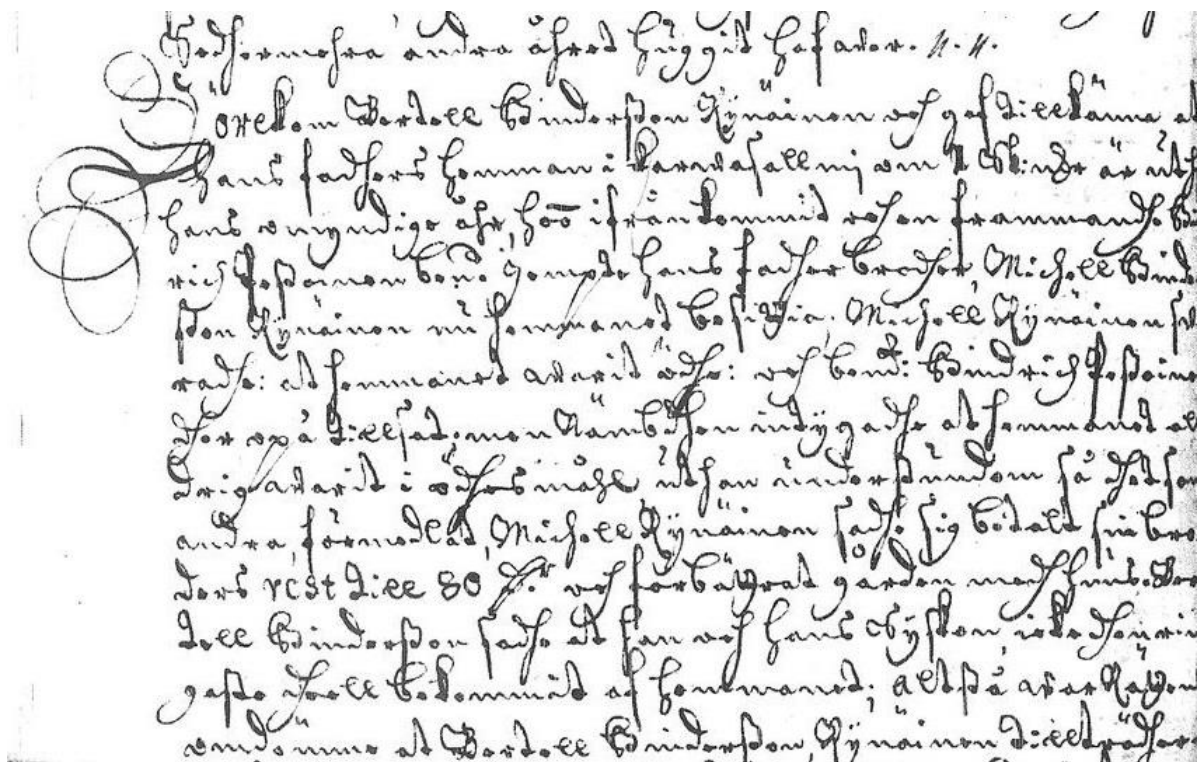
Tuomiokirjojen avulla selviää, että Perttu Heikinpoika Ryynänen kertoi heinäkuussa 1674 oikeudelle, että hänen isänsä yhden veromarkan tila Karvasalmella oli joutunut hänen alaikäisyytensä aikana Heikki Pesosen ja hänen setänsä Mikko Heikinpoika Ryynäsen haltuun, eikä Perttu sisaruksineen ollut saanut tilalta mitään perintöä. Mikon mukaan tila oli ollut autiona, mutta lautakunta todisti, ettei sen veroja ollut koskaan jätetty maksamatta. Mikko ilmoitti maksaneensa veljensä Heikin jäännösveroja 80 kuparitaalarilla tämän kuoltua ja kunnostaneensa tilaa ja sen rakennuksia. Oikeus päätti, että Perttu sai tilan hallintaansa ja hänen tuli korvata muille perillisille näiden siihen sijoittamia varoja.²⁰ Jutusta selviää, että Pertun isä oli Heikki, kuten isoisäkin.

¹⁷ KA 8703, 963; KA 8709, 2093v; KA 8717, 2141v; KA 8724b, 2641; KA 8730, 3058v; KA 8736, 3667; KA 8743, 5446; KA 8750, 4630; KA 8756, 1688; KA 8762, 2256; KA 8765, 1787.

¹⁸ KA 8549, 599, 608; KA 8556, 407.

¹⁹ KA 8576, 112; KA 8592, 183; KA 8596, 921; KA 8607, 1179; KA 8618, 594; KA 8633, 834.

²⁰ KA a:2, Kajaanin vapaaherrakunnan tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 13.—16.7.1674, 151.

1500- ja 1600-lukujen lähteet ovat alkuperäisinä Kansallisarkistossa, mutta käytännössä sukututkijat käyttävät niistä tehtyjä mikrofilmikopioita, jotka ovat nykyisin saatavissa myös netissä. Valitettavasti kopiot ovat usein väriskaalaltaan heikkoja, mikä hankaloittaa lukemista. Edellä tekstissä oleva Perttu Heikinpoika Ryynäsen hakemus saada isänsä tila on kuitenkin selkeimmästä päästä. KA a:2, Iisalmen käräjät 13.–17.2.1674, 151.

Oikeusjutuista selviävät usein myös sisarusparvet ja tilalta pois muuttaneiden lasten kohtalot. Yhdistelemällä eri juttujen tietoja voidaan koota selkeitä kokonaisuuksia perheistä. Esimerkiksi Perttu Heikinpoika Ryynänen kertoi oikeudelle kesäkuussa 1678, että hänen vanhin veljensä Heikki Ryynänen oli kuollut äskettäin. Heikki oli rakentanut veljensä luvalla erämaahan Pertun talon lähelle torpan, josta hän oli maksanut puolen veromarkan veron, vaikka torpan viljelykset olivat hyvin vähäiset. Perttu halusi puolen veromarkan siirtämisen takaisin emätilalle, sillä Heikiltä ei ollut jäänyt miespuolisia perillisiä, eikä yhteensä yhden veromarkan tila tullut toimeen ilman torppaa. Tätä vastaan protestoi Pertun toinen veli Paavo Ryynänen (mainitaan edellisessä oikeusjutussa), joka pyysi, että hänen poikansa Olli saisi torpan hallintaansa. Tila oli kuitenkin kruununtila, jota ei voitu jakaa kahteen savuun sen pienen koon vuoksi. Lisäksi Perttu lupasi elättää luonaan Heikin lesken. Kun Paavo oli vielä sokea ja köyhä mies, hänen ei katsottu kykenevän pitämään tilaa ja maksaa sen verot poikansa kanssa. Koko tila määrättiin Pertun haltuun.²¹

Myös Jere Pertunpoika Ryynäsen perillisistä on säilynyt tietoja tuomiokirjoissa. Tässä suvun tiedot tulevat jo aikaan, jolta on säilynyt kirkon lähteitä. Kruununtalollinen Jere Ryynänen Jynkänniemestä esitti elokuussa 1740 isänsä Jere Ryynäsen testamentin päivättynä 2. joulukuuta 1738 Iisalmella. Siinä isä ilmoitti, että hänen poikansa Jussi ja tyttärensä Valpuri ja Anna olivat jo saaneet hänen irtaimesta omaisuudestaan kaiken sen mikä heille kuului. Heillä ei ollut enää mitään vaadittavaa hänen vanhimmalta pojaltaan Jereltä, jonka luona isä ajatteli elää ja kuolla. Isä oli kuollut toisena pääsiäispäivänä eli 7. päivä huhtikuuta 1740. Jere

²¹ KA a:2, Kajaanin vapaaherrakunnan tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 17.–19.6.1678, 147.

Ryynänen haki tämän testamentin perusteella loppua omaisuutta haltuunsa. Hänelle vastattiin, että hänen tulisi antaa testamentti tiedoksi kaikille perillisille, jotta nämä voisivat valittaa siitä vuoden ja yön kuluessa. Lisäksi hänen tuli antaa laatia perukirja isänsä omaisuudesta, minkä hän lupasi tehdä.²²

Perheiden tyttärien avioliitot ja jälkeläiset esiintyvät perheen yhteydessä oikeuspöytäkirjoissa. Jere Rytkönen Koivistosta vaati äidinisältään Jere Ryynäseltä elokuussa 1734 viiden vuoden palkkaa siitä, että hän oli ollut tällä palveluksessa. Ryynänen kertoi, että hän oli ottanut tuolloin kymmenen vuoden ikäisen Jeren ja tämän puolitoistavuotiaan sisaren luokseen näiden äidin kuoltua ja isän ollessa sotakentillä. Lisäksi hän oli huolehtinut äidiltä jääneestä karjasta kahdesta lehmästä, kahdesta lampaasta ja härkävasikasta. Tämän hän oli tehnyt, jotta lapset eivät olisi jääneet heitteille. Palattuaan Ruotsista vuonna 1721 lasten isä oli ottanut karjan huostaansa. Isoisä ei ollut saanut Rytköseltä muuta kiitosta kuin tämän vaateen, vaikka olisi sellaisen mielestään ansainnut, sillä hänellä oli ollut lapsista kovasti vaivaa eikä juurikaan apua. Hän lupasi kuitenkin rakkaudesta tyttärenpoikaansa kohtaan antaa tälle kirveen tai niin paljon rautaa, että tämä saattoi valmistuttaa siitä kirveen. Lisäksi hän lupasi tälle kuusi kuparitaalaria. Tähän Jere Rytkönen tyytyi.²³

Vilppu Pertunpoika Ryynäsen tilapäinen muutto Kuopion Halolaan ja takaisin Karvasalmelle selviää myös oikeuspöytäkirjoista. Pöljän Jussi Miettinen nimittäin ilmoitti elokuussa 1732 oikeudelle, että hän oli maksanut venäläisen vallan aikaan tuolloin Halolassa, mutta nyt Iisalmen Karvasalmella asuvan Vilppu Ryynäsen verosuorituksia tynnyrillisellä viljaa. Ryynänen oli maksanut viljan takaisin ja se oli annettu säilytykseen Halolan Paavo Karhuselle.²⁴

Tuomiokirjat kertovat muutenkin ihmisten elämästä ja antavat siten sukukirjalle eloa. Vilpustakin on säilynyt useita oikeusjuttuja. Paavo Väisänen Kopolasta vaati helmikuussa 1722 Karvasalmen Vilppu Ryynäseltä maksua siitä hevosesta, joka tällä oli ollut venäläisen vallan aikana ropottityössä Viipurissa, ja jonka hän oli myynyt siellä. Ryynänen kielsi myyneensä hevosta. Hän kertoi sen väsyneen aivan täysin, niin että palatessaan Viipurista vuonna 1719, hänen oli ollut pakko jättää se Juvalle talollinen Matti Räsilälle. Hän oli vuollut kaksi samanlaista merkkikapulaa, joista hän oli antanut toisen Räsilälle ja pitänyt itse toisen. Hän oli sanonut Räsilälle, että kun joku esittäisi toisen kapulan hänelle, tulisi hänen antaa hevonen sen esittäjälle. Lisäksi oli sovittu, että Räsilä saisi käyttää hevosta juhannukseen saakka töissään talven rehujen vastineena. Kun Ryynänen oli palannut kotiseudulleen, oli Väisänen poika Tapani tullut kysymään hevosta. Ryynänen oli tällöin kertonut, missä hevonen oli ja millä ehdoilla se olisi noudettavissa. Lisäksi hän oli näyttänyt merkkikapulan. Tapani Väisänen kiisti tämän ja sanoi, ettei Ryynänen ollut kertonut hänelle missä hevonen oli tai näyttänyt mitään sauvaa. Tapani Väisänen oli vielä lähettänyt poikansa kysymään hevosesta, mutta tämäkään ei ollut saanut vastausta.

Paavo Väisänen kertoi sittemmin olleensa lautamies Vilppu Martikaisen luona, jossa oli ollut myös kihlakunnantuomari Krook. Hän oli kertonut asiasta Krookille, joka oli lähettänyt noutamaan Ryynästä antamaan selvityksensä asiassa. Tämä ei ollut kuitenkaan saapunut paikalle. Tämän lautamies Martikainen vakuutti todeksi. Väisänen mukaan Ryynänen oli ilmaissut hevosen olinpaikan vasta neljäntenä helluntaipäivänä. Väisänen oli lähtenyt heti matkaan Juvalle, mutta kuullut kaksi peninkulmaa ennen Räsilän kylää, että kylästä oli

²² KA a:40, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 18.–29.8.1740, 482v–483.

²³ KA a:34, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 15.–19.8.1734, 491–492.

²⁴ KA a:32, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Kuopion käräjät 28.–31.8.1732, 318–319.

kuollut hevonen. Hän oli ajatellut sen olevan oman hevosensa, joten hän oli kääntynyt kotimatkalle. Koska kummallakaan osapuolella ei ollut selvyyttä siitä, oliko hevonen edelleen hoidossa Räsilässä vai oliko se kuollut, määräsi oikeus miehet menemään Räsilään yhdessä. Tämän jälkeen se antaisi päätöksensä asiassa.²⁵

Nimismies Lorentz Ranström oli antanut haastaa Vilppu Ryynäsen vastaamaan siitä, ettei tämä ollut saapunut haastettuna vuonna 1727 kahden edellisen vuoden veronkantotilaisuuteen. Hän oli jäänyt lisäksi saapumatta ilman laillista syytä kuljettamaan kymmenysviljoja Lappeenrantaan. Hänet määrättiin maksamaan laiminlyönneistään yhteensä yhdeksän hopeamarkkaa sakkoja. Tästä tuomiosta hänellä oli mahdollisuus valittaa halutessaan Turun hovioikeuteen.²⁶

Vilppu Ryynänen valitti syyskuussa 1729 Sutelan Pekka Lappalaisen pitävän hallussaan hänelle kuuluvaa Jouhilahenpohjan maakappaletta. Lappalainen vastasi puolestaan, että hänellä oli hallussaan vain sen verran maata, kuin hänen isänsä Pekka Heikinpojan tilaan oli aina kuulunut. Koska kummallakaan osapuolella ei ollut esittää tilansa maakirjaotteita, lykättiin asian käsittely siksi kunnes he olisivat sellaiset hankkineet.²⁷

Vilppu Ryynänen halusi elokuussa 1731, että hänen edesmenneen ruotusotamiehensä Paavo Behmin leski Kaisa Mähötär muuttaisi pois hänen maallaan olevasta sotilastorpasta. Lopulta osapuolet kuitenkin sopivat, että koska Behm oli rakentanut torpan rakennukset, saisi leski asua niissä niin kauan että ne mätänisivät käyttökelvottomiksi. Uusia hän ei kuitenkaan saanut rakentaa. Pellokseen hän sai raivata niin paljon metsää kuin jaksoi. Lesken tuli pitää huoli siitä, ettei hänen karjansa pääsisi Ryynäsen torppaa lähellä oleville niityille.²⁸

Vaimot hukassa

Koska vaimot jäivät pääsääntöisesti taustaltaan tuntemattomiksi veroluetteloissa, oikeuspöytäkirjat on otettava avuksi heidän identifioimiseen. Kuopion kirkkoherra Henrik Hoffrén ilmiantoi kesäkuussa 1693 Iisalmen Karvasalmen Perttu Ryynäsen vaimon Marketta Vilpuntuotar Halottaren ja Punnonmäen Paavo Kolehmaisena vaimon Marketta Piispattaren siitä, että nämä olivat uhranneet kirkon alttarilla Johanneksen päivänä. Piispa oli antanut asiasta määräyksen 19. helmikuuta 1693 ja maaherra 22. huhtikuuta 1693 kruunuvouti Samuel Henrikinpojalle. Halotar oli asettanut alttarille kahden sormen levyisen ja kolmen kyynärän pituisen pellavakangaskappaleen, joka oli solmittu hampusta tehdyllä langalla ja jossa oli joitakin heinänkorsia. Piispatar oli puolestaan laskenut alttarille kourallisen mustaa villaa. Myös muut olivat uhranneet oravannahkoja ja kokonaisia oravia lihoineen, mutta koska väkeä oli ollut paljon, ei kirkkoherra ollut ennättänyt tunnistaa muita tekoon syyllistyneitä.

Väkeä oli ollut seitsemästä tai yhdeksästä pitäjistä ja seurakunnasta, sillä Kuopion kirkko oli pyhitetty Johannekselle ja veti tämän nimikkopäivänä paikalle paljon kansaa. Koska tällainen oli ollut jo kauan tapana, oli kirkossa suuri väentungos ja meteli, johon papisto ei ollut voinut puuttua. Väki piti tällaista menoa sallittuna. Osa varsinkin pitkämatkalaisista oli jopa niin jumalattomia, että kun he olivat antaneet aamulla uhrinsa kirkolle, matkustivat he tiehensä kuulematta lainkaan Jumalan sanaa. Kirkkoherra ilmiantoi Antti Toivasen Kotasalmelta siitä,

²⁵ KA a:22, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 20.–22.2.1722, 178–180.

²⁶ KA a:28, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 29.–31.1.1728, 78.

²⁷ KA a:29, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 5.–31.9.1729, 348.

²⁸ KA a:31, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Iisalmen käräjät 16.–19.8.1731, 298–299.

että tämä oli keittänyt suuren padallisen puuroa Johanneksen päivän aamuna ja kantanut sen sitten kirkkomaan aidalle, jossa moni oli syönyt sitä. Toivasen mukaan hänen pienet kolme peninkulmaa matkanneet lapsensa olivat keittäneet puuron perheelle aamupalaksi. Itse he olivat nauttineet puuronsa rannassa, jossa heidän veneensä oli. Hänen väkensä oli sitten vienyt lopun puuron kirkkomaalle paikalla olleiden köyhien syötäväksi. Nämä olivat jakaneet loput keskenään tuohiropeisiin. Itse hän ei ollut paikalla. Oikeus totesi, että koska Toivasen väki oli antautunut huolehtimaan maallisista asioista ja aiheuttanut tällä suuttumusta muussa väessä, vaikka kyseisenä aamuna olisi tullut ajatella vain Jumalaa, tuli heidän saada jokin näpäytys toiminnastaan. Tällä kertaa heidät kuitenkin armahdettiin. Kahden harhaoppisuuteen syyllistyneen vaimon asia siirrettiin seuraaville käräjille.²⁹

Edellinen oikeusjuttu kertoo, että Perttu Rynäsän vaimo oli Marketta Halotar. Mutta kumman Pertun vaimo on kyseessä? Vasta toinen juttu ilmoittaa selkeästi, kenestä oikein on kysymys. Oikeus nimittäin vapautti Paavo Vilpunpoika Halosen helmikuussa 1697 Iisalmen Karvasalmen Perttu Heikinpoika Rynäsän perintövaateesta, joka koski Rynäsän vaimon Marketta Halottaren ja tämän sisaren Kaisa Halottaren saatavia näiden isän pesästä. Laamanninoikeus oli jo tuominnut veljen vapaaksi sisartensa vaatimuksista 23. tammikuuta 1696.³⁰

Kirjallisuus:

Arwidsson, Adolf Iwar 1851: Handlingar till upplysning af Finlands häfder. Fjerde delen. Utgifne af Adolf Iwar Arwidsson. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.

Häkli, Esko 2015: Biskops- och prostvisitationsprotokoll från det äldre Wiborgska stiftet. På basis av Albin Simolins samling kompletterade och utgivna av Esko Häkli. Finska Kyrkohistoriska Samfundets handlingar 231. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsingfors.

Tuovinen, Jussi 1993: Tavinsalmi kungsgård Anno Domini 1559. Skriven och utgiven av Jussi Tuominen. Antin paino Oy, Kuopio.

Kirjoittaja on väitellyt tohtoriksi Suomen historiassa ja toimii tutkijana Turun yliopistossa. Hänen erikoisalaansa ovat 1500- ja 1600-luvut sekä kaupunkihistoria. Toropainen on myös Suomen Sukututkimusseuran tutkijajäsen, aikakauskirja Genoksen toimittaja ja kirja-arviotoimittaja sekä sukututkimusopettaja. Hänen esivanhempiansa lukeutuvat Karvasalmen Rynäset.

²⁹ KA a:4, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Kuopion käräjät 26.–30.6.1693, 440–443.

³⁰ KA a:6, Pien-Savon tuomiopöytäkirjat, Kuopion käräjät 15.–20.2.1697, 26v.